

стрессоустойчивости, определены и обоснованы структурные ее компоненты.

Ключевые слова: *стрессоустойчивость, стресс, копинг-механизм, копинг-поведение, женщина-управленец, профессиональная деятельность.*

Summary. In the article stress resistance is considered in the context of professional activity of women managers, as emotional stability, as adaptation to stress, as a barrier to mental adaptation, self-regulation of a person, how the mechanism of overcoming stress (the coping mechanism) and the mechanism of psychological defense are cognitively determined. The specifics of the mechanisms of the stress-resistance flow are indicated, and its structural components are determined and justified

Key words: *stress tolerance, stress, coping mechanism, coping behavior, female-manager, professional activity*

УДК 159.92

Шостя І.В.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ В ПРОЦЕСІ КОМУНІКАЦІЇ

Відомості про автора: *Шостя Інна Володимирівна* – аспірант кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

У статті висвітлено проблему розвитку професійної компетентності студентів-медиків. Визначено, що вищі медичні навчальні заклади повинні сприяти розвитку професійних інтересів майбутніх фахівців медичної галузі, формувати їх професійну компетентність у відповідності до нових завдань, які висуває перед ними сьогодення. Підкреслено, що специфіка освітнього процесу медичного навчального закладу визначається взаємною обумовленістю діяльності викладача і діяльності студента, а ефективність такої взаємодії залежить від освітнього середовища вищого медичного навчального закладу, яке і є найважливішим чинником розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців медичної галузі, підставою їх успішної професійної діяльності та професійного становлення.

Ключові слова: *професійна компетентність, студенти-медики, процес комунікації, медичний навчальний заклад.*

Постановка проблеми. Розвиток сучасної медичної освіти, особливо вищої, обумовлений, насамперед, об'єктивними змінами в житті суспільства, що в свою чергу потребує від медичних освітніх закладів пошуку нових, більш досконалих технологій підготовки фахівців. Вищі медичні навчальні заклади повинні не тільки давати певну суму професійних знань, вмінь та

навичок, а й сприяти розвитку професійних інтересів, формуванню життєвих планів та перспектив; свідомому вибору сфери застосування професійних навичок та вмій [1; 3; 5].

Сучасні реалії вимагають якісно нового рівня професіоналізму випускників вищих медичних навчальних закладів. У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема підготовки висококваліфікованих кадрів, що здатні до теоретичного і практичного вирішення професійних завдань, створення, застосовування і коректування системи власних професійних компетентностей. У зв'язку з розбудовою інформаційного суспільства, в умовах якого освіта має виступати в декількох аспектах (як засіб самореалізації, саморозвитку та самоствердження особистості, як засіб усталеності, соціального самозахисту та адаптації людини, як її капітал, яким вона буде розпоряджатись як суб'єкт на ринку праці), проблема модернізації національних освітніх систем на засадах особистісно орієнтованого підходу набуває глобального характеру [2; 4; 6; 7]. При цьому особистісно орієнтована освіта, розглядаючись науковцями як альтернатива традиційній, визначається ними як особливий вид медичної освіти, що забезпечує створення оптимальних умов для розвитку в суб'єктів навчання здатності до самомедичної освіти, самовизначення, самостійності та самореалізації (В. Петровський, В. Серіков, К. Тирська, І. Якиманська та ін.).

Компетентнісний підхід, що представлений в працях вітчизняних і зарубіжних педагогів (О. Бондарчук, Є. Павлютенков, Я. Шкурко, В. Шадріков, О. Савченко, Г. Селевко тощо) стверджує, що саме набуття життєво важливих компетентностей може надати людині можливості орієнтуватися в сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому розвитку професіоналізму та продовженню медичної освіти.

Професія медика є унікальним феноменом. Медик працює з людьми та їх проблемами. Його професійний інструментарій - не лише спеціальні, нехай навіть дуже хороші технології роботи, основний медичний інструмент - його власна особистість. Тому професійний розвиток особистості медика на різних етапах професіоналізації фахівця є результатом і засобом розвитку особистості. Правомірно вважати, що особистісний розвиток медика є підставою його успішного професійного розвитку.

Враховуючи це, виникає низка запитань пов'язаних із створенням умов в системі медичної освіти, конкретних технологій методичного супроводу медиків. Однією з найважливіших умов успішної професіоналізації медика є добре збудований методичний супровід фахівця, завдання якого полягає в тому, щоб організувати ситуацію розуміння сенсу своєї діяльності. Однак, як показує практика, багато студентів-першокурсників уявляють собі професійну діяльність вельми узагальнено.

Таким чином, необхідність безперервного вдосконалення системи підготовки кваліфікованих кадрів, підвищення їхньої компетентності висувають питання створення цілісної концепції професіоналізації, вдосконалення форм навчання, процесу фахової підготовки та створення необхідних умов освітнього середовища, в якому вона відбувається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складний системний зв'язок між змістом фахової медичної освіти і змістом професійної діяльності медика усвідомлюється сучасними ученими, і саме вона визначає логіку сучасних теоретичних підходів та практичних рішень щодо пошуку шляхів підвищення якості професійної підготовки. У вітчизняній та зарубіжній медицині достатньо багато робіт, присвячених проблемам професійного становлення особистості медика. Так, наприклад, уявлення про особистість як суб'єкта професійної діяльності були предметом дослідження К. Абульханової-Славської, Л. Бурлачука, І. Ващенко, І. Зязюна, Г. Костюка, С. Максименка, М. Савчина, Н. Чепелевої тощо; дослідження відповідності особистісних якостей вимогам професії знайшли відображення в роботах Б. Ананьєва, О. Бондаренко, В. Панка, В. Рибалки, М. Савчина, В. Скребця, Б. Федоришина та інших. Останнім часом проведено низку досліджень, в яких вивчалися особливості формування окремих видів компетентностей майбутніх фахівців (Л. Абдулова, О. Бондарева, Ж. Вірна, М. Головатий, Т. Гура, Л. Данілова, А. Демчук, Г. Демченко, І. Дударенко, Л. Єременко, Н. Пов'якель, О. Пометун, Н. Шевченко та інші).

Однак, у галузі професійної підготовки медиків, все ще залишаються деякі невирішені протиріччя, а саме між соціальним замовленням суспільства на підвищення професійної компетентності медиків, новими завданнями, які висуває перед ними час, і недостатньо вивченими можливостями і особливостями розвитку їх професійної компетентності за умов професійного навчання у вищому медичному навчальному закладі.

Мета статті – розкрити проблему становлення професійної компетентності у студентів-медиків в процесі комунікації.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Вступаючи у вищий медичний навчальний заклад студент потрапляє у нову соціальну ситуацію розвитку, яка є початковим моментом для усіх динамічних змін, що відбуваються впродовж всього періоду отримання фахової медичної освіти. Ця ситуація цілком і повністю визначає ті форми і той шлях, слідує яким майбутній фахівець набуває нових властивостей, компетентностей, особистісних якостей, черпаючи їх з освітнього середовища як з основного джерела розвитку. Власне, освітнє середовище і є тією основною умовою розвитку фахівця – майбутнього медика.

Проблеми отримання якісної фахової медичної освіти, надбання фахових компетентностей завжди були і залишаються досить складними для вирішення. І, перш за все, для їхнього позитивного розв'язання потрібне створення освітнього середовища, що наділене певною якістю, а саме є тим специфічним феноменом, під впливом якого відбуваються внутрішньоособистісні зміни, засвоєння професійних норм та зразків поведінки, зміна мотивів професійної діяльності, установок тощо.

На думку С. Дерябо, освітнє середовище - це «сукупність усіх можливостей навчання, виховання і розвитку особистості, причому можливостей як позитивних, так і негативних» [4, с. 14]. Особливість такого розвитку в тому, що він завжди двосторонній: освітнє середовище вищого навчального закладу надає можливості для становлення особистості фахівця.

У свою чергу, від активності і можливостей студента залежить те, як він сприйматиме можливості освітнього середовища і в якій мірі зможе зробити на неї вплив. Тобто ситуація отримання фахової медичної освіти постає перед нами як ситуація педагогічної взаємодії. Специфіка освітнього процесу визначається взаємною обумовленістю діяльності викладача і діяльності студента. А властива такій системі взаємодії емоційна основа, що породжує різні оцінки, орієнтації, установки партнерів по спільній діяльності, надає «забарвлення» цій взаємодії. Вона є важливою умовою прояву та розвитку кожного як індивідуальності. Характер взаємовідносин в освітньому середовищі обумовлює простір для розвитку його суб'єктів, а сама побудова і є тим реальним процесом, який сприяє цьому розвитку.

Таке середовище отримало назву «рефлексивне середовище», що характеризує особливі умови успішного особистісного та професійного розвитку особистості. Під рефлексивним середовищем дослідники розуміють систему умов розвитку особистості, що відкривають для неї можливість самодослідження та самокорекції соціально-психологічних та професійних ресурсів, основною функцією якої є сприяння виникненню потреби особистості в рефлексії – базового механізму саморозвитку. Адже особистість, яка рефлексує, звернена до культури, здатна до перетворювальної діяльності, до самовдосконалення. На думку Г. Щедровицького, вона змінюється внутрішньо, змінюється її ставлення до навколишнього середовища, змінюється її діяльність, а відтак, - і саме середовище [4].

Т. Гура відзначає, що рефлексивне середовище існує завдяки системоутворювальним чинникам, в якості яких виступають каталізатори організованої та систематичної рефлексивності, тобто носії рефлексивної культури – викладачі-медики, які мають буди здатними створювати та реалізовувати різні розвивальні ситуації, побудовані на основі рефлексивного проживання особистісного та професійного досвіду [2].

На думку М. Белобородової, рефлексивне освітнє середовище – це складова освітнього середовища, що представляє собою систему зовнішніх умов, які характеризують соціально-психологічне і предметне оточення суб'єкту, що забезпечує його результативну рефлексивну діяльність та становлення відповідної якості особистості (спрямованість на готовність до рефлексивної діяльності), а також її майбутнього розвитку [1].

Рефлексія як психологічний феномен є предметом дослідження різних наук, таких як філософія, соціологія, герменевтика тощо. До рефлексії також звертаються дослідники педагогічної науки (В. Андреев, В. Давидов, Є. Ільєнков, А. Хуторський та інші), визначаючи її як самостійний вид діяльності, що забезпечує успішність реалізації таких функцій психіки, як відображення, розуміння, відношення, цілепокладання, планування, управління, контроль, корекція.

Для здійснення цього виду діяльності в навчальному процесі, необхідно створення особливих умов, в яких рефлексивні процеси знайдуть своє успішне застосування та сприятимуть становленню професійних якостей майбутнього фахівця.

Ключові компетентності медика являють собою такі компоненти структури професіоналізму, які зумовлюють оптимальний творчий потенціал і найвищу продуктивність праці незалежно від дії зовнішніх умов. У числі загальних і специфічних компетентностей науковці виділяють постійну включеність у процеси прийняття рішення, передбачення, проникливість, особистісні домагання, мотивацію досягнення, саморегуляцію та інші найважливіші якості особистості. Крім того, потреба у підтриманні сталої діяльнійснї спрямованості, психічна відновлюваність – забезпечують адаптивність медика.

Є. Клімов, відносячи діяльність медика до професій типу "людина - людина", зазначав, що характерними для професій даного типу є надзвичайна складність, нестандартність, плинність предметів розгляду або впливу. Часто сам предмет праці медика з'являється в результаті напруженого пошуку.

Найголовніше, що характеризує особливості та якості фахівця, - це внутрішня спрямованість до проявів почуттів, розуму і характеру іншої людини, спостережливість до проявів її душевної діяльності, вміння подумки уявити її внутрішній світ, здатність співпереживати, доброзичливість, терпіння і поблажливість до різних нестандартних проявів поведінки, образу думок, витримка.

Особливого значення професійні компетентності медика, його адаптивний потенціал набуває у наш час. Сьогодні, що характеризується гострими суспільно-політичними та економічними перетвореннями висуває нові вимоги до професійно важливих якостей особистості фахівця, який повинен бути потенційно готовий до миттєвого включення у різні види професійної діяльності та сам по собі виступати у ролі своєрідного психологічного ресурсу для інших людей. Вміння зберігати оптимальне функціонування психіки в мінливих обставинах, особливо в умовах стресу, який характеризується втомою, дратівливістю, зниженням працездатності – це найважливіша якість сучасного медика. Саме тому, досить високі вимоги висуваються до освітнього середовища, в якому проходить професійне становлення майбутнього фахівця медичної галузі, формування його досвіду, очікувань, впевненості в собі, вміння формувати об'єктивну оцінку та критично співвідносити власні сили, можливості та здібності з тим, що від нього вимагається.

Незважаючи на те, що в сучасних дослідженнях поняття освітнього середовища використовується в різних значеннях, більшість дослідників (В. Кукушин, В. Ликова, А. Сманцер, В. Слободчиков, В. Ясвін та інші) однастайні в обґрунтуванні сутнісних характеристик середовища закладу освіти: середовище повинно навчати, розвивати, виховувати, бути інформативним, екологічним, естетичним, діалоговим, гуманним; основою створення середовища є взаємодія всіх суб'єктів освітнього процесу; освітнє середовище не можна розглядати як незмінне. Середовище починається там, де відбувається цілеспрямована взаємодія студента та викладача; де вони разом починають його проектувати – і як предмет, і як ресурс своєї спільної діяльності; створення освітнього середовища - це проектування педагогічно

та валеологічно доцільного середовища як духовно-морального так і діяльнісного простору, в якому на основі гуманістичних цінностей, діалогу і співтворчості забезпечуються взаємодія суб'єктів освітнього процесу та особистісно-професійний розвиток майбутнього фахівця.

Аналіз робіт зазначених авторів дозволяє розглядати освітнє середовище медичного вузу як складну інтегративну систему, що включає сукупність всіх соціальних, матеріальних, організаційно-педагогічних і психологічних умов, в яких постійно розвиваються взаємодії всіх учасників освітнього процесу, спрямованих на ефективний особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців та їх самореалізацію.

Середовище вищого медичного навчального закладу характеризується наявністю специфічних факторів, пов'язаних з навчальним навантаженням, проблемою міжособистісних відносин, соціальною адаптацією, професійним самовизначенням тощо. І. Зимня зазначила, що в освітньому середовищі ВНЗ відбувається активне «споживання культури» студентами. Поширення цієї культури здійснюється через освітнє середовище вузу і в кожному типі освітньої середовища формується свій набір ціннісних орієнтацій. Система ціннісних орієнтацій має багаторівневу структуру, вершина якої - цінності, пов'язані з ідеалами і життєвими цілями особистості. Як показує реальна практика, створене у вищому навчальному закладі освітнє середовище (творче, кар'єрне, безтурботне, догматичне за В. Ясвіним) буде формувати певний набір професійно-ціннісних орієнтацій у студентів.

До числа недоліків сучасної медичної освіти, що значно знижують ефективність роботи вищого навчального закладу в плані формування професійно-ціннісних орієнтацій у студентів-медиків слід віднести: недосконалість навчальних планів підготовки, яка проявляється в «перенасиченості» навчальними дисциплінами, які мало пов'язані з майбутньою професійною діяльністю, і часткова відсутність можливості займатися науковими дослідженнями, що мають безпосереднє відношення до професії, включаючи недосконалу практику; своєрідне «відставання» методів викладання у ВНЗ від реалій сьогодення: основний метод роботи студентів-медиків у вузі - професійне спостереження, що може призводити тільки до репродуктивної усної активності, що переноситься і на подальшу професійну поведінку; у педагогічному процесі вищого навчального закладу студенти іноді замість досягнення особистісного смислу професії і осмислення об'єктивного значення професійної діяльності медика прагнуть отримати оцінки, захоочення, «викрутитися».

Висновки. Метою медичної освіти повинна стати орієнтація на особистість, яка могла б на основі накопиченого професійного досвіду і узагальнених знань гнучко змінювати способи своєї професійної діяльності. Саме при такому розумінні цілей визначається провідна роль медичної освіти: задоволення кадрових потреб медичної служби кадрами. Досягнення даної мети сучасної медичної освіти можливо лише при розвитку професійно-ціннісних орієнтацій особистості студента, його самовизначенням у професійній діяльності. Саме на основі надбань наукової медицини та завдяки створенню відповідного освітнього середовища в якому стає

можливим передача майбутнім фахівцям не тільки теоретико-методологічних засад медичної науки, але й формування медичного світогляду, розуміння особистості не як сукупності психічних рис, функцій та якостей, а як унікальної індивідуальності.

Освітнє середовище вищого медичного навчального закладу є найважливішим чинником розвитку професійної компетентності майбутнього медика, підставою його успішної професійної діяльності та професійного становлення, а організація такого середовища повинна стати пріоритетним завданням управлінської підсистеми вищого медичного навчального закладу на всіх управлінських рівнях.

Список використаних джерел

1. Белобородова М.Е. Рефлексивная образовательная среда и ее компоненты / М. Е. Белобородова // Вектор науки ТГУ. - № 2 (24), 2013. С. - 396-398.
2. Гура Т. Є. Рефлексивне середовище як чинник розвитку професійної компетентності [Електронний ресурс] / Т. Є. Гура – Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/e_l_gurnal/pages/vyp7/konf3/GuraTE.pdf
3. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – М. : Изд-во Московского медико-социального института; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2004. – 752 с.
4. Дерябо С. Д. Учителю о диагностике эффективности образовательной среды / С. Д. Дерябо [под ред. В. П. Лебедевой, В. И. Панова]. – М. : Молодая гвардия, 1997. – 222 с.
5. Симоненко В. Д. Технологическая культура и образование (культурно–технологическая концепция развития общества и образования) / Симоненко В. Д. – Брянск : Изд–во БГПУ, 2001. – 214 с.
6. Щедровицкий Г. П. Мышление – Понимание – Рефлексия / Г. П. Щедровицкий. – М. : Наследие ММК, 2005. – 800 с.
7. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / Ясвин В. А. - М. : Смысл, 2001. – 365 с.

References transliterated

1. Beloborodova M. E. Refleksivnaja obrazovatel'naja sreda i ee komponenty / M.E. Beloborodova// Vektor nauki TGU.№ 2(24), 2013. S.396-398.
2. Gura T.E. Refleksivne seredovishe jak chinnik rozvitku profesiinoї kompetentnosti praktichnih psihologiv u sistemi pisljadiplomnoi osviti [Elektronnii resurs] / Т. Є. Гура – Rezhim dostupu : http://virtkafedra.ucoz.ua/e_l_gurnal/pages/vyp7/konf3/GuraTE.pdf
3. Derkach A. A. Akmeologicheskie osnovy razvitija professionala / A.A.Derkach. – М. : Izd-vo Moskovskogo psihologo-social'nogo instituta; Voronezh: NPO «MODYeK», 2004. – 752 s.
4. Derjabo S. D. Uchitelyu o diagnostike yeffektivnosti obrazovatel'noi sredy: posobie dlja uchitelja / S. D. Derjabo [pod red. V.P. Lebedevoi, V.I. Panova]. – М.: Molodaja gvardija, 1997. – 222 s.
5. Simonenko V.D. Tehnologicheskaja kul'tura i obrazovanie (kul'turno–tehnologicheskaja koncepcija razvitija obshestva i obrazovanija) / Simonenko V.D. – Brjansk : Izd–vo BGPU, 2001. – 214 s.

6. SH'edrovickii G.P. Myshlenie – Ponimanie – Refleksija / G.P. SH'edrovickii. – М. : Nasledie MMK, 2005. – 800 s.

7. Jasvin V. A. Obrazovatel'naja sreda: ot modelirovaniya k proektirovaniyu / Jasvin V. A. – М. : Smysl, 2001. – 365 s.

Шостя И.В., Развитие профессиональной компетентности студентов-медиков в процессе коммуникации

В статье освещена проблема развития профессиональной компетентности студентов-медиков. Определено, что высшие медицинские учебные заведения должны способствовать развитию профессиональных интересов будущих специалистов медицинской отрасли, формировать их профессиональную компетентность в соответствии с новыми задачами, которые ставятся перед ними.

Подчеркнуто, что специфика образовательного процесса медицинского учебного заведения определяется взаимной обусловленностью деятельности преподавателя и деятельности студента, а эффективность такого взаимодействия зависит от образовательной среды высшего медицинского учебного заведения, которая и является важнейшим фактором развития профессиональной компетентности будущих специалистов медицинской отрасли, основанием их успешной профессиональной деятельности и профессионального становления.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, студенты-медики, процесс коммуникации, медицинское учебное заведение.

Shostya I.V., Development of professional competence of students-medicians in the process of communication

The article highlights the problem of developing professional competence of medical students. It is determined that higher medical schools should promote the development of professional interests of future specialists in the medical field, and form their professional competence in accordance with the new tasks that are set before them.

It is emphasized that the specificity of the educational process of a medical school is determined by the mutual conditioning of the activity of the teacher and the student's activity, and the effectiveness of such interaction depends on the educational environment of the higher medical educational institution, which is the most important factor in the development of professional competence of future specialists in the medical field, the basis for their successful professional activity and professional development.

Key words: professional competence, medical students, communication process, medical school.